

DANUTA DOMALEWSKA, AURELIUSZ POTEMPA
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Biblioteka Główna

HYBRYDOWY MODEL FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEKI WYŻSZEJ UCZELNI EKONOMICZNEJ (NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO W KRAKOWIE)

Abstrakt

Celem większości bibliotek wyższych uczelni jest ewoluowanie w kierunku modelu hybrydowego, czyli bibliotek funkcjonujących zarówno w świecie rzeczywistym, jak i wirtualnym. Biblioteki realizują to dążenie przez m.in. digitalizację zbiorów, prowadzenie bibliotek cyfrowych, katalogów komputerowych, działalności informacyjnej z użyciem nowoczesnych środków komunikacji, ale też przez gromadzenie zbiorów na nośnikach tradycyjnych i elektronicznych. W referacie przedstawiono koncepcję biblioteki hybrydowej, podano jej definicje oraz scharakteryzowano jej cechy. Określono też model hybrydowy współczesnej biblioteki akademickiej jako najbardziej odpowiadający potrzebom i oczekiwaniom użytkowników. Podjęto też próbę wskazania na realizację modelu hybrydowego na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Słowa kluczowe

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, biblioteka hybrydowa, biblioteka naukowa

WPROWADZENIE

Definicja zamieszczona w *Słowniku języka polskiego* mówi, że hybryda to ‘coś, co składa się z różnych elementów, często do siebie niepasujących’. Słowo to ma często konotację negatywną. Jednak zastosowane w kontekście przemian zachodzących od dłuższego już czasu w bibliotekach trafnie oddaje charakter modelu ich obecnego funkcjonowania.

Od ponad 20 lat biblioteki wszystkich typów nieustannie zmieniają się, a kierunek tych zmian wyznaczany jest w dużej mierze przez stały postęp technolo-

giczny, wpływający zarówno na zbiory i ich charakter, jak i na wszelkie procedury biblioteczne.

Większość bibliotek akademickich – jak pisze Grażyna Piotrowicz – wytworzyła zupełnie nową jakość w formie i zakresie swego funkcjonowania, poszerzając je poza określony czas i przestrzeń, charakterystyczne dla biblioteki tradycyjnej i zaoferowały swym użytkownikom sieciowym usługi – 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu. W ten sposób powstał i rozwija się model hybrydowy polskiej biblioteki akademickiej, stanowiący połączenie modelu biblioteki tradycyjnej z elementami biblioteki elektronicznej (cyfrowej)¹.

O nowoczesnej bibliotece hybrydowej mówi też Stefan Gradmann:

Biblioteka hybrydowa [...] daleko wykracza poza możliwości stworzone wyłącznie przez bibliotekę tradycyjną lub tylko elektroniczną (cyfrową). Kreuje ona mianowicie dla użytkownika środowisko usług, stanowiące pełne uniwersum: świat rzeczywisty oferowany przez fizycznie istniejącą instytucję (przestrzeń społeczna, bezpośredni kontakt z książką, miejsce-ośrodek edukacji, informacji i kultury) oraz świat wirtualny, pozwalający, za jednym kliknięciem myszką, sięgać do zasobów i usług udostępnianych na serwerach w najbardziej odległych zakątkach globalnej przestrzeni sieciowej².

W Polsce biblioteki wyższych uczelni swoją drogę do hybrydowości rozpoczęły z początkiem lat 90. ubiegłego wieku, do czego skłoniły je oczekiwania i wymagania środowiska naukowego. Zdaniem dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, dr. Stanisława Skórki „zmieniają się nie tylko biblioteki, ale także użytkownicy, którzy w dużej mierze zaczynają ograniczać swoje poszukiwania informacji głównie do źródeł internetowych, czego biblioteki nie powinny ignorować”³.

W Bibliotece Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (UEK) dążenie do realizacji i utrwalania modelu biblioteki hybrydowej pojawiło się stosunkowo wcześniej i wymagało dużego zaangażowania ze strony dyrekcji Biblioteki oraz aprobaty władz Uczelni. W 1993 r. udało się przenieść Bibliotekę do nowego, budowanego przez 20 lat budynku, który niestety już wtedy nie odpowiadał potrzebom nowoczesnej biblioteki. Negatywne skutki tego niedostosowania odczuwane są do dziś – źle zorganizowana przestrzeń biblioteczna to jeden z większych problemów Biblioteki.

Biblioteka UEK stara się realizować funkcje biblioteki hybrydowej w następujących płaszczyznach:

¹ G. Piotrowicz, *Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej*, [online] http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pele_teksty/piotrowicz.pdf [dostęp: 15.05.2014].

² *Przyszłość bibliotek – wypowiedzi eksperckie z Niemiec*, [online] <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/kul/dup/bib/pl10382510.htm> [dostęp: 15.05.2014].

³ *O bibliotece hybrydowej i architekturze informacji. Rozmowa z dyrektorem Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego dr. Stanisławem Skórką*, [online] <http://www.up.krakow.pl/konspekt/35/index.php?i=005> [dostęp: 15.05.2014].

- 1) automatyzacji znacznej części prac i procesów bibliotecznych;
- 2) gromadzenia zarówno zbiorów tradycyjnych, jak i dokumentów elektronicznych;
- 3) opracowywania zbiorów i udostępniania online wszystkich katalogów książek i baz bibliograficznych;
- 4) świadczenia usług informacyjnych poprzez platformy cyfrowe i pocztę elektroniczną;
- 5) prowadzenia dydaktyki bibliotecznej w formie tradycyjnych wykładów i ćwiczeń, a także do wyboru w formie kursu online.

Pora teraz przedstawić podstawowe elementy składające się na hybrydyzację usług i mediów (zbiorów) w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

STRONA DOMOWA JAKO PODSTAWOWY INTERFEJS BIBLIOTEKI

Internetowa witryna biblioteki powinna być przede wszystkim jej wizytówką oraz ma służyć organizowaniu zdalnym użytkownikom dostępu do oferowanych przez nią zasobów.

W bibliotece hybrydowej [...] – stwierdza G. Piotrowicz – oprócz użytkowników rzeczywistych, obsługą zostaje objęta cała społeczność rozproszonych wirtualnych użytkowników, zgłaszających się do niej zdalnie z globalnego środowiska sieciowego. Kontakt z tą grupą klientów biblioteki hybrydowej odbywa się zazwyczaj poprzez „bramę” prowadzącą do informacyjnej przestrzeni cyfrowej biblioteki, którą najczęściej stanowi witryna internetowa biblioteki⁴.

Strona domowa Biblioteki Głównej UEK⁵, uruchomiona w 1996 r., umożliwia dostęp do podstawowych zasobów elektronicznych w postaci katalogów OPAC oraz baz danych i portali internetowych. Uprawnieni użytkownicy (pracownicy naukowcy oraz studenci Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie) z witryny Biblioteki mają możliwość zdalnego dostępu do zakupionych przez nią baz danych i portali (najczęściej wykorzystywane to m.in. EMIS Intelligence Polska, IBUK Libra oraz liczne bazy statystyczne), a także finansowanych centralnie pełnotekstowych zasobów czasopism elektronicznych (np. EBSCOhost, Science Direct, Springer Link). Inne zasoby dostępne bezpośrednio ze strony domowej zostaną omówione w dalszej części referatu.

KATALOGI BIBLIOTECZNE

Etap komputeryzacji katalogów bibliotecznych stanowił jeden z najważniejszych kierunków zmian w Bibliotece. Na początku wydzielono księgozbiór z wolnym do-

⁴ G. Piotrowicz, *Biblioteki naukowe wobec kulturowych i cywilizacyjnych potrzeb społeczeństwa*, [online] http://library.put.poznan.pl/2005/pdf/1_3.pdf [dostęp: 15.05.2014].

⁵ <http://kangur.uek.krakow.pl/>.

stępowaniem i zaczęto już w 1993 r. opracowywać te zbiory w katalogu komputerowym. Następnie dołączono do grona bibliotek wdrażających oprogramowanie VTLS, co dało możliwość szerokiej i owocnej współpracy przy tworzeniu nowoczesnego katalogu OPAC i w konsekwencji do współtworzenia katalogu centralnego NUKAT.

Przystąpienie do tego projektu zapewniło możliwość udostępniania informacji o posiadanych zbiorach szerokim kręgom odbiorców. Podobnie jak w większości bibliotek uczelnianych, równolegle funkcjonowały katalogi kartkowe i katalog komputerowy. W 2009 r. zeskanowano alfabetyczne katalogi: kłamrowy i kartkowy, co umożliwiło udostępnienie w Internecie informacji o wszystkich książkach. W celu ułatwienia korzystania z nich przygotowano narzędzie do wyszukiwania za pomocą indeksów i dowolnego terminu. Oprócz tego katalog można przeglądać w sposób odpowiadający tradycyjnemu katalogowi kartkowemu. Kolejnym etapem prac będzie wdrożenie opcji zamawiania komputerowego z tych katalogów.

ELEKTRONICZNA AKCESJA GROMADZENIA ZBIORÓW I PROWADZENIA INWENTARZY

Kolejnym ważnym momentem w komputeryzacji procesów bibliotecznych było wdrażanie autorskiego programu do obsługi prac związanych z gromadzeniem książek, czasopism, zbiorów specjalnych, w tym dokumentów elektronicznych. Bazy stworzone na własny użytek w systemie MS Access umożliwiają, poza prowadzeniem akcesji wszystkich rodzajów dokumentów, również tworzenie inwentarzy bibliotecznych.

BIBLIOTEKA CYFROWA

W 2002 r. zrodził się pomysł przybliżenia szerszym grupom odbiorców literatury ekonomicznej i dorobku polskich naukowców z czasów, kiedy polska myśl ekonomiczna była ceniona na świecie. Biblioteka w swoich zasobach posiada bogaty księgozbiór okresu międzywojennego, a także starsze, osiemnasto- i dziewiętnastowieczne dzieła. Tak powstała idea zdigitalizowania starych, wybranych książek z dziedziny ekonomii. Dało to początek, liczącej obecnie ponad 2350 dokumentów, biblioteki cyfrowej, stanowiącej wspólnie z Biblioteką Cyfrową Akademii Górniczo-Hutniczej Akademicką Bibliotekę Cyfrową – Kraków.

Kolejnym ważnym etapem działań Biblioteki, wymagającym akceptacji i współpracy ze środowiskiem naukowym Uczelni oraz wielkiego nakładu pracy, będzie uruchomienie repozytorium.

KOLEKCJE SPECJALNE, CZASOPISMA A-Z, „EKONOMIA ON-LINE”

Pod pojęciem „kolekcje specjalne” kryją się posiadane przez Bibliotekę zbiory depozytowe, obejmujące różnego rodzaju wydawnictwa otrzymywane na podstawie umów zawartych z Komisją Europejską, Bankiem Światowym, Międzynarodowym

Funduszem Walutowym, Europejskim Bankiem Odbudowy i Rozwoju oraz dokumenty archiwalne, będące m.in. spuścizną po współtwórcy zjednoczonej Europy – Józefie Hieronimie Retingerze. Zbiory te udostępniane są wyłącznie prezencyjnie.

Portal Czasopisma A–Z (produkt firmy EBSCO) ułatwia dostęp do zasobów czasopism elektronicznych poprzez platformy baz danych oraz dostarcza informacje na temat periodyków drukowanych, prenumerowanych przez Bibliotekę lub otrzymywanych w ramach wspomnianych wyżej kolekcji specjalnych.

Unikatowym w skali ogólnopolskiej wydawnictwem informacyjnym Biblioteki jest „Ekonomia on-line” – wydawany od 2000 r. internetowy serwis tematyczny, obejmujący nauki ekonomiczne. Obecnie liczy on 17 grup tematycznych, odzwierciedlających poszczególne dyscypliny ekonomii. Całość materiału w obrębie działów – ponad 4 tys. odnośników – została uporządkowana za pomocą indeksów z wyszczególnieniem typu źródła (np. czasopisma polskie i zagraniczne, organizacje i stowarzyszenia, strony tematyczne).

BAZA BAZEKON

BazEkon to adnotowana bibliografia zagadnień ekonomicznych i pokrewnych oparta na zawartości wiodących polskich periodyków naukowych, gospodarczych oraz naukowych serii wydawniczych uczelni ekonomicznych. Konsorcjum BazEkon skupia 6 bibliotek wyższych szkół ekonomicznych. Baza zawiera obecnie ponad 100 tys. rekordów, 890 tys. przypisów bibliograficznych oraz 390 tys. opracowanych przypisów bibliograficznych w bazie Cytowania, skorelowanej z bazami BazEkon i Dorobek (baza rejestrująca publikacje pracowników Uczelni).

POMOCE DYDAKTYCZNE: WIRTUALNE INFORMATORIUM, MINIPRZEWODNIKI, SZKOLENIE BIBLIOTECZNE, BLOG KANGUR, WYSTAWY

W celu zapewnienia czytelnikom Biblioteki jak najpełniejszej i najbardziej przystępnej formy pomocy pracownicy Oddziału Informacji Naukowej prowadzą *Wirtualne Informatorium*. Służyć ma ono jako pomoc w samodzielnej orientacji w zakresie m.in. lokalizacji źródeł w Bibliotece, poszukiwań bibliograficznych oraz zasad redagowania prac naukowych⁶.

Inną formą informowania o Bibliotece i jej zasobach są wydawane drukiem oraz dostępne online *Miniprzewodniki*. Niektóre z nich ukazują się rokrocznie i rozprawdane są wśród studentów rozpoczynających studia oraz przygotowujących się do pisania prac licencjackich lub magisterskich.

Ważną rolę w informowaniu o dostępie do elektronicznych źródeł danych o zasobach Biblioteki i jej ofercie wciąż stanowią zajęcia z przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej. Pierwsze z nich są zajęciami obowiązkowymi dla

⁶ *Wirtualne Informatorium*, [online] http://kangur.uek.krakow.pl/biblioteka/D_wi,0,11,0,0.html [dostęp: 15.05.2014].

studentów pierwszego roku studiów dziennych. Mogą oni wybrać dogodny dla nich sposób zaliczenia zajęć – bądź w formie tradycyjnej, bądź szkolenia e-learningowego. W celu zaliczenia testu studenci muszą zapoznać się z materiałami prezentującymi wszystkie niezbędne wiadomości związane z zasadami korzystania z zasobów Biblioteki. Na platformie Moodle dostępne są obecnie 2 wersje kursu: w języku polskim i angielskim. Tradycyjne szkolenie prowadzone przez bibliotekarzy trwa 2 godziny lekcyjne i kończy się krótkim testem sprawdzającym przyswojenie wiedzy.

Cennym sposobem na przybliżenie studentom zawartości dostępnych w Bibliotece baz danych stał się niewątpliwie prowadzony przez pracownika Oddziału Informacji Naukowej *Blog Kangur*. Na przykładach wybranych przez autora opisano, jak wykorzystać poszczególne bazy. „Dostępne u nas bazy to naprawdę dobre, bogate źródła – rzecz w tym, że właśnie dlatego, że zawierają tyle informacji, nie zawsze łatwo wyłowić te, na których nam najbardziej zależy”⁷. Ta nowoczesna forma informowania i szkolenia zyskuje wśród studentów szerokie grono zwolenników.

Studenci chętnie odwiedzają też konto na Facebooku, gdzie znajdują wiele interesujących wiadomości zarówno o działalności Biblioteki, jak i komentarze jej użytkowników.

Wydarzeniami, które zaistniały w przestrzeni realnej oraz wirtualnej Biblioteki są wystawy organizowane na jej terenie. Większość z nich jest dokumentowana i opracowywana w formie e-katalogu. Opisy wprowadzane są także do katalogu OPAC i do Biblioteki Cyfrowej ABC Kraków. Dzięki temu można wrócić pamięcią do ekspozycji sprzed lat, oglądając jej cyfrowy zapis.

USŁUGI: NOCNA CZYTELNIĄ SESYJNA, WIRTUALNE FORMULARZE

Jedną z nowszych usług Biblioteki skierowanej do studentów UEK jest Nocna Czytelnia Sesyjna, udostępniająca kopie podręczników w formie cyfrowej. Liczba jednoczesnych wejść do danego tytułu nie przekracza liczby egzemplarzy drukowanych znajdujących się w Bibliotece. Na terminalach w Sali Katalogowej dostępna jest strona domowa Nocnej Czytelni Sesyjnej (z logowaniem na hasło) i lista dostępnych podręczników (obecnie 37 tytułów). Studenci mają też możliwość zgłaszania tytułów, z których chcą korzystać w sesji za pomocą elektronicznego formularza.

Elektroniczne formularze mają zastosowanie również podczas zgłaszania propozycji zakupu książek i czasopism. Sugestie czytelników są wnikliwie analizowane i w miarę możliwości realizowane. Elektronicznym formularzem mogą też posłużyć się osoby zainteresowane wypożyczeniami międzybibliotecznymi – dotyczy to zarówno czytelników indywidualnych, jak i bibliotek.

⁷ *Blog Kangur: jak skutecznie szukać informacji w bazach dostępnych w Bibliotece Głównej UEK*, [online] http://kangurblog.uek.krakow.pl/?page_id=95 [dostęp: 15.05.2014].

Aby sprostać wymogom nowoczesnej biblioteki hybrydowej, niezbędne jest, oprócz wykorzystywania najnowszych technologii informatycznych, stałe podwyższanie kwalifikacji przez bibliotekarzy. Współczesny bibliotekarz, zwłaszcza pracujący w bibliotece akademickiej, powinien swobodnie posługiwać się zarówno tradycyjnymi, jak i elektronicznymi zasobami, co zakłada samokształcenie się i rozwijanie kreatywności. Równie ważne jest, aby bibliotekarz potrafił pomóc użytkownikowi w samodzielnym korzystaniu z zasobów i usług biblioteki.

Wydaje się, że przyszłości bibliotek akademickich upatrywać należy w jeszcze większym niż dotychczas uwzględnianiu potrzeb użytkownika, na przykład przez rozszerzanie zakresu usług świadczonych zdalnie oraz przystosowanie narzędzi wyszukiwawczych (interfejsów) do coraz bardziej zróżnicowanych potrzeb użytkowników.

Bibliografia

- Blog Kangur: jak skutecznie szukać informacji w bazach dostępnych w Bibliotece Głównej UEK*, [online] http://kangurblog.uek.krakow.pl/?page_id=95 [dostęp: 15.05.2014].
- O bibliotece hybrydowej i architekturze informacji. Rozmowa z dyrektorem Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego dr. Stanisławem Skórką*, [online] <http://www.up.krakow.pl/konspekt/35/index.php?i=005> [dostęp: 15.05.2014].
- Piotrowicz G., *Biblioteki naukowe wobec kulturowych i cywilizacyjnych potrzeb społeczeństwa*, [online] http://library.put.poznan.pl/2005/pdf/1_3.pdf [dostęp: 15.05.2014].
- Piotrowicz G., *Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej*, [online] http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/piotrowicz.pdf [dostęp: 15.05.2014].
- Przyszłość bibliotek – wypowiedzi eksperckie z Niemiec*, [online] <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/kul/dup/bib/pl10382510.htm> [dostęp: 15.05.2014].
- Wirtualne Informatorium*, [online] http://kangur.uek.krakow.pl/biblioteka/D_wi,0,11,0,0.html [dostęp: 15.05.2014].

